

Dok se za riječ glasač i glasački u prikupljenoj građi našlo mnogo potvrda, analogne izvedenice prema imenici glasovanje i glagolu glasovati nisu nikako potvrđene.

Ova kratka analiza pokazuje da imenica glasovanje (i glagol glasovati) može i dalje ostati u jeziku jedino s modificiranim značenjem. U sinonimnoj upotrebi trebalo bi prihvatiti kao normu riječ glasanje.

* * *

Sve pokazuje da nema mjesta skeptičnosti kad govorimo o potrebi normiranja u književnom jeziku. Naprotiv, potrebni su nam čvrsti kriteriji koji će nas obavezivati da jezični razvitak oslobodimo nanosa koji su mu strani i da ga usklađujemo s njegovom prirodom, tj. da utječemo na formiranje jezičnih norma. U tome je glavni smisao stvaralačke uloge jezičnih normiraca i glavno mjerilo za ocjenjivanje društvene koristi njihova djelovanja.

POMODNA OSOBNA IMENA I NJIHOVO PONAŠANJE U JEZIKU

Petar Šimunović

Osobna imena imaju u jeziku važnu društvenu funkciju: da imenovanjem pojedinih osoba vrše njihovu identifikaciju. Pri izboru osobnog imena često je u svijesti prisutna motiviranost takva imena (Bratoljub) ili karakterizacija osobe (Vuk). To unutrašnje značenje s vremenom blijedi i nestaje, i osobno ime postaje jezični znak koji se ističe osnovnom onomastičkom službom imenovanja (čime se odlikuje od apelativa) i redukcijom značenjske funkcije (po čemu se razlikuje od apelativa). Zbog tih svojstava osobno ime lako prelazi iz jezika u jezik i za razliku od općih imenica lako je podložno raznovrsnim preinakama, koje za vršenje njegove onomastičke funkcije najčešće nemaju gotovo nikakva značenja.

U našem narodu postojala je lijepa tradicija njegovanja slavenskih narodnih imena, koja su naši preci donijeli iz pradomovine. Tu tradiciju često je samo prividno sputavala kristijanizacija namećući prvenstveno svetačka imena. Poznato je da prvi hrvatski vladari pored svetačkog imena zadržavaju narodno ime: *Mihajlo Krešimir, Stjepan Držislav, Dmitar Zvonimir* . . . , a tako je nastavljeno manje-više sve do naših dana. Djeci se često pored svetačkog imena nadijevalo i narodno ime, kojim je bila izražena stvarna želja davalaca imena. To narodno ime obično je preuzimalo pravu onomastičku službu. Posljednje jače posezanje za narodnim imenima bilo je početkom ovog stoljeća, što je imalo svoje političke i nacionalne razloge.¹

¹ Vidi o tome u članku M. Hraste, *Vlastito ime u Jugoslavena*, Jezik, IX, str. 33 — 40.

U današnje vrijeme kao da je presahlo vrelo neiscrpnih narodnih imena. Razlozi za to su višestruki, najčešće vrlo banalni i pogoduju malograđanskom shvaćanju jednog dijela roditelja i omladine koji se povode za nasljeđivanjem pomodnih imena stranog porijekla. Oni u takvim imenima kao da vide osvježanje domaćeg »demodiranog« imenskog repertoara.

Naš Zakon o ličnom imenu² zaista daje roditeljima punu slobodu izbora imena za svoju djecu. Roditelji su, dakle, odgovorni kakvo će ime cijeloga života nositi dijete, koje ne može imati nikakva udjela u tom izboru. Odgovornost roditelja prilično je velika i katkad, na žalost, prilično neodgovorno shvaćena.

Nije novost da pri izboru imena važnu ulogu igra želja za originalnošću (takvo ime još nitko nije imao u mjestu!), moda, ugledanje na trenutno popularne ličnosti (npr. filmske glumice) ili čak politička simpatija.³ Često u takvim slučajevima želja za originalnošću otežava upotrebu imena, jer se takvo ime teško prilagođuje onomastičkoj strukturi osobnih imena našeg jezika, moda je hirovitošću promjene kratkotrajna u usporedbi sa životom imena koji traje čitav ljudski vijek, dok se političke simpatije roditelja ponekad nezgodno osvećuju djetetu (usp. osobno ime Staljinka). Tako nastaje neželjena obilježnost čitava života, tako počinju administrativne neugodnosti pri službenoj promjeni imena ili prekrajanja imenskih oblika, što stvara uz neugodnosti i jezične teškoće.

Jezična je praksa zbog komunikativnih razloga oduvijek zahtijevala da se što pogodnijim oblikom imena označi osoba koja se imenuje. Za takvu službu nisu sva imena podjednako prikladna. Ovdje ćemo se baviti imenima koja se danas sve češće nalaze u upotrebi kod nas, a svojim se porijeklom i oblikom teško uklapaju u naš onomastički sustav. U tim imenima zanima nas u prvom redu njihov izgovorni oblik, potvrđen u svakidašnjem saobraćaju u različitim geografskim sredinama⁴ i različitim socijalnim slojevima. Ovdje nećemo govoriti o fonološkoj prilagodbi takvih imena (npr. *Majken* od engl. *Michael*), jer za vršenje onomastičke službe to nema posebne važnosti, nego o njihovoj morfološkoj prilagodbi, njihovu funkcioniranju kao konvencionalnih znakova u onomastičkom sustavu našega jezika.

Razvitkom sredstava informacije osobna imena drugih jezika, ulazeći sve više u naš imenski fond, prestaju se osjećati stranim i postaju sastavni dio naših imena, jer za funkciju osobnog imena u jeziku nije toliko presudno njegovo porijeklo, koliko mogućnost da se ime prilagodi morfološkim i akcentnim osobinama jezika u koji ulazi.

² Službeni list, br. 8 od 24. II 1965.

³ U povodu smrti predsjednika SAD *Johna F. Kennedyja* nekoliko je roditelja nadjenulo svojoj djeci ime *Kenedi*. Već prije su kod nas postojala imena *Lenjin*, *Nehru*, *Naser* i dr., zapravo prezimena stranih državnika u funkciji našeg osobnog imena.

⁴ Pojave u imenima o kojima pišem pratio sam u zapadnim krajevima našeg jezičnog područja.

Najčešća muška osobna imena stranog porijekla koja sve više i sve češće ulaze u onomastički fond našeg jezika jesu imena koja svršavaju na *-i*: *Fredi, Rudi, Džoni, Bili, Zorzi, Luidi, Dagi*... Takva se imena na onom dijelu našeg jezičnog teritorija gdje je njihovo stvaranje najjače mijenjaju tako da se između osnovnog i sufiksalnog dijela umeće suglasnik *-j-*, dok se na uskoj čakavskoj areji, gdje je i prije takvih imena bilo više, mijenjaju po staroj *t*-deklinaciji,⁵ tamo gdje je ta deklinacija živa, ili po tipu naših hipokoristika s prvotnim akcentom na osnovi.

U prilično razgraničenim onomastičkim arejama imamo ove tri promjene:

Tonči-Tončija - Tončijev *Tonči-Tončeta - Tončetov* *Tonči-Tonča - Tončev*
Riki-Rikija - Rikijev *Riki-Riketa - Riketov* *Riki-Rika - Rikov*

Prilagodba takvih imena ipak nije potpuna. U njima su neutralizirana morfemska i prozodijska sredstva za razlikovanje vokativnog od nominativnog oblika imena. Mogućnost dalje tvorbe hipokoristika prilično je skućena, a zbog istih oblika u nominativu često je nemoguće razlikovati rod (ime *Tonči* npr. nose muškarci i žene). Jezična praksa, ako je osigurana dodatna obavijest, takva imena obično ne mijenja. Vrlo su uobičajeni ovakvi primjeri: predavanje *Rudi* Supeka, kritički osvrt *Eli* Fincija, sportski komentar *Fredi* Kramera itd. U tim primjerima oblikom prezimena označen je genitiv jednine i muški rod. Kada ne bi bilo dodatne obavijesti, bili bismo primorani sklanjati ime, jer bi inače zatajile potrebne obavijesti u vezi s osobom koja nosi to ime.

Treba spomenuti da su strana imena sa završetkom na *-i* već odavno ulazila u naš jezik, ali je njihov broj bio malen, pa su se lako uklapala u naš onomastički sustav. Tako su npr. u okolici Vareša u Bosni, kamo su ta imena došla vrlo rano, sasvim prilagođena našim hipokorističkim oblicima na *-o* (npr. *Rudo, Feřdo*). Danas osobna imena na *-i* prodiru, pored njemačkog, i iz engleskog jezika (*Bili, Džoni, Tedi, Miki, Džimi, Džeki* itd.) i njihov je pritisak na strukturu naših imena u nekim krajevima tako velik da narušavaju ustaljene norme u nekim domaćim osobnim imenima. Takav je slučaj s imenima tipa *Dragi, Mili* koja imaju pridjevsku promjenu, ali pod utjecajem promjene koju imaju strana imena na *-i* prelaze u imensku deklinaciju: *Mili - Milija* umjesto *Mili - Miloga*.⁶

⁵ U ovoj areji — koja obuhvaća mnoga mjesta srednjodalmatinskog otočja — *t*-deklinacija, po kojoj se u starim hrvatskim tekstovima deklinirao velik broj osobnih imena, i danas je vrlo živa, pogotovu u hipokoristicima muškog roda na *-e* (*Rade-Radeta*). Za tim imenima povelu su se i hipokoristici na *-o* (*Mirko-Mirkota*), imena stranog porijekla na *-i* (*Zorzi-Zorzeta* ili na *-e* (*Tone-Toneta*)). V. o tome M. Strašek, T-osnove u hrvatskom jeziku i u drugim slavenskim jezicima, *Nastavni vjesnik*, 43, Zagreb 1935, 178—185.

⁶ Na području gdje prodor stranih imena na *-i* nije velik takva imena redovito zadržavaju pridjevsku promjenu.

Iz ove djelomične analize izlazi da su se u naš imenski sustav dobro uklopila samo ona imena koja su davno i u ograničenom broju ulazila u naš imenski fond (tip *Rudo* < *Rudi*), dok u današnje vrijeme velik i nagao priliv takvih imena teži da ostane nepromjenljiv, ako kontekst pruža dovoljno obavijesti (od *Fredi* Kramera). Pored toga imena sa završetkom na *-i* komplementarno su raspoređena na trojake deklinacijske promjene. Imenska promjena u tipu *Fredi* - *Fredija* najraširenija je i nagrizava pridjevsku promjenu imena, dok je t-deklinacija, iako vrlo živa, prostorno ograničena i zbog toga bez većeg utjecaja.

Mnogo je veća ishitrenost u nadijevanju ženskih osobnih imena. Tu se natječu želja za originalnošću, moda ili povodenje za stranim imenom kakve roditeljima drage ili sklone osobe. Ta podložnost importu i imitiranju tuđih imena hranjena je željom za neobičnošću i lažnom originalnošću.⁷ Već su i sastavljači Pravopisa osjetili da nam preko prijevodne literature dolazi velik broj stranih imena koja je teško prilagoditi našoj imenskoj strukturi. Prema pravopisnim pravilima ženska imena koja svršavaju na suglasnik ili se vladaju kao naša imena koja svršavaju na *-a* (*Manon* - *Manone*) ili se uopće ne mijenjaju (*vidim Manon*).⁸ Ako nas takva rješenja mogu donekle zadovoljiti u književnoumjetničkom jeziku, gdje je tehnička i vremenska mogućnost davanja dodatnih obavijesti lakša, teže su prihvatljiva u poslovnom, novinskom ili govornom jeziku, gdje nam jezični zakon ekonomičnosti u svakodnevnom saobraćaju ne može dopustiti takvu »raskoš«.

Velika čestota stranih ženskih imena: *Dolores, Rut, Loret, Mirabel, Ester, Ines, Kim, Nives, Rozmari, Suzi, Mani, Mimi, Uiki, Gabi*... i njihovo svakodnevno pritjecanje u pomodni repertoar ženskih osobnih imena kod nas opiru se deklinacijskim promjenama. Ta imena postaju ukočena, nesposobna za višestruku službu koju struktura jezika omogućuje osobnim imenima.

U tabeli na idućoj strani prikazan je stupanj uklapanja i prilagodljivosti nekih takvih imena u jeziku.

Prilagodljivost tih i takvih imena strukturi jezika i sustavu naših osobnih imena gotovo je neznatna. Posljednje tri mogućnosti u tabeli pokazuju samo prividno veću strukturiranost u sustavu, jer pretpostavljaju naše prethodno znanje da se tu radi o ženskim imenima. I tek ako to znamo, mogli bismo, iako praksa to jedva potvrđuje, za neka od tih imena imati oblik množine, hipokoristik ili posvojni pridjev, koji se, međutim, radije izražavaju opisno.

Zanimljiv je i ovdje primjer ženskih imena iz klasičnih jezika kojima je završetak neuobičajen u naših ženskih imena (*Venus, Juno, Artemis* itd.).

⁷ Ta »originalnost« pogotovu je krivo shvaćena kada se i tuđim grafemima oponaša strano ime: *Gaby, Ely*, pa se ponekad uz malogradansku sujetu pokazuje i nepismenost *Kity* mjesto *Kitty*. Ove pojave označuju zapravo davaoca ili nosioca imena i nemaju nikakva utjecaja na funkciju takva imena u jeziku.

⁸ Pravopis hrvatskosrpskog književnog jezika, Zagreb 1960, str. 151.

IME u nom. \ FUNKCIJA	Padeži		Razliko- vanje roda	Razlikova- nje broja	Tvorba hipoko- ristika	Tvorba posvojnih pridjeva
	vokativ	ostali				
Dolores	-	-	+ ⁹	+	+	+
Karmen	-	-	-	+	+	+
Denis	-	-	-	+	-	+
Viki	-	-	-	-	-	+
Eli	-	-	-	-	-	+

Njih je naš jezik uklopio u svoj onomastički sustav preko osnove kosih padeža (*Venera, Junona, Artemida* itd.). To je redovita pojava kada je broj takvih imena malen, a njihovo ulaženje u jezik diskontinuirano.

Međutim danas već u selu i u gradu ulaze podjednako često i podjednako štetno za jezik ženska imena na *-i* ili na suglasnik. Jezik ih prima kao tuđ nanos koji je u takvu neudomaćenu obliku nesposoban za vršenje imenske službe. Zbog toga se u jeziku javlja težnja da se takva imena prilagode strukturi domaćih ženskih osobnih imena na *-a*. Morfološka prilagodba vrši se dodavanjem nastavaka imenu ili imenskoj osnovi:

Karmen	+ -a	Ket(i)	+ -a	Žuži	+ -ka	Gab(i)	+ -ica
Žan	+ -a	El(i)	+ -a	Ines	+ -ka	Vik(i)	+ -ica
Monik	+ -a	Kit(i)	+ -a	Denis	+ -ka	Rob(i)	+ -ica
Brižit	+ -a	Bib(i)	+ -a	Iris	+ -ka	Val(i)	+ -ica
Merlin	+ -a	Et(i)	+ -a	Nives	+ -ka	Mer(i)	+ -ica

Oblici takvih imena dolaze naročito u kosim padežima, gdje je i pritisak za njihovo prilagođivanje bio najjači. Prilagodba je ipak najlakše provedena u prvoj grupi, jer su strana imena tipa *Brižita* imala uzora u imenima kao što su *Karmela, Margarita*, a imena tipa *Keti* u domaćim hipokoristicima (*Jela, Kita, Eta*). I ostali tipovi kao *Niveska* također su nastala ugledanjem na domaća imena izvedena od muških osobnih imena na suglasnik (*Ivan-ka, Davor-ka*), dok se tip *Gabica* poveo za domaćim hipokorističkim oblicima (*Marica, Mirica*). Iako je izravno primljeni oblik stranog imena obično hipokoristik u jeziku iz kojega je uzet, kod nas se redovito ne osjećaju ti unutrašnji strukturalni elementi koji sudjeluju u njegovoj tvorbi i takav

⁹ Znakom + označeni su potvrđeni oblici u određenim funkcijama. Prema potvrđama kojima smo raspolagali ime *Dolores* odnosilo se uvijek na žene, dok ostala imena u tabeli nose muškarci i žene, pa se rod može odrediti iz konteksta ili u direktnom saobraćaju s osobom koja nosi takvo ime.

je oblik, s obzirom na tu afektivno-ekspresivnu varijantu imena, prilično neutralan. Čak se i nastavci *-ica*, *-ka*, kojima se u našim imenima tvore hipokoristici, lakše mogu objasniti strukturalno. Oni tu i vrše prvenstveno strukturalnu funkciju, dok su kao hipokoristički nastavci obično prazni.

Spomenimo da i pri ovako izvršenoj prilagodbi strana osobna imena ne pružaju potpunu obavijest, jer se iz kosih padeža ne možemo obavijestiti o obliku nominativa, koji — unatoč morfološkoj prilagodbi imena — redovito ostaje u svom izvornom obliku.

Ulaženje ovakvih imena u naše matice rođenih danomice je u porastu. Jezična struktura nastoji da ih usvoji, ali je takvo usvajanje ipak polovično i ne zadovoljava davaoce i nosioce imena, kojima je preinačivanjem imenskog oblika prigušena afektivno-ekspresivna motiviranost, a ona je upravo i uvjetevala baš takav izbor imenskog oblika. Tako i ta činjenica priječi adaptaciju imena i nastoji sačuvati njegov prvotni oblik i njegovu nepromjenljivost.

Bilo bi vrlo zanimljivo ispitati čestotu, odrediti areje i gustoću prostiranja i doznati iz kojeg se socijalnog sloja građanstva (malograđanstva) regrutiraju ova imena. Takva ispitivanja pokazala bi i putove razvitka naših osobnih imena.

Čuvanje ustaljenih normi koje dobro funkcioniraju zadatak je svakog književnog jezika. Ali za očuvanje sustava osobnih imena potrebno je učešće izvanjezičnih, društvenih faktora. Oni bi morali davaoce imena (mlade roditelje) i omladinu, sklonu izopačivanju osobnih imena, uputiti na bogat i neiscrpan izbor narodnih imena. Ta bi imena već danas došla kao pravo osvježenje u zamučenu mozaiku našeg imenskog fonda. Trebalo bi, dakle, slobodu u izboru imena koju nam daje Zakon o ličnom imenu usmjeriti na novi sadržajni kvalitet, jer pomodna pošast koja se očituje u oblicima osobnih imena očito je loš omen i za davaoce imena — i za jezik.¹⁰

¹⁰ Kada je ovaj članak već bio napisan, izašao je u Vjesniku od 5. III 1965. str. 6. zanimljiv napis »Zavirili smo u matične knjige rođenih«. Novinar P. G. s pravom se čudi velikom broju pomodnih stranih imena u našim maticama, tako da su se »narodna (ili 'obična') imena utopila među inozemnim junacima filma i zabavne glazbe«. Žalosna je činjenica da su imena zapisana i stranim izvornim pravopisom jezika iz kojega su uzeta (*Mirabell, Suzy, Rosemarie, Anne-Marie* i dr.). Sve ovo pokazuje da problem o kojemu je riječ nije samo jezične naravi. O njemu bi i drugi odgojni i odgovorni faktori imali što reći. I bilo bi potrebno.

ENKLITIKA — ŠTA JE TO?

Ivan Brabec

1. — U Našim temama od 1964. zapela mi je za oko rečenica »ali biti impresioniran *jeste* dvoznačna stvar«. Kako joj je autor moj bivši učenik, mogao sam doznati da je zamjena *je* sa *jeste* izvršena ne po jezičnom osjećanju pisca, nego da ne bi bilo pogreške. Rečenica je trebala glasiti: »ali biti impresioniran *je* dvoznačna stvar«. To me ponukalo da o toj materiji iznesem neke činjenice. Rečenice s premetnutnom enklitikom čujemo iz radija i televizije vrlo često, npr. »Jadransko *je* more bogato ribom«, ili »Jadransko more vrlo *je* bogato ribom«. Takav red je čest i u našim udžbenicima. To čitamo kod živahnog izlaganja historičara: »njegova *je* odjeća bila odbojno prljava. Ti *su* kameni predmeti u nalazištima iz najstarijeg doba potpuno neobrađeni«. Tu živahnost vidimo i u tumačenju egzaktno geografije: »Toplotne *se* prilike u toku vremena mijenjaju. Ove *su* vrijednosti osobito važne u ekonomici i zdravstvu«. To mehaničko umetanje enklitike u logičke cjeline čitamo i u udžbeniku matematike: »U ovom *se* nizanju na svaki prirodni broj nadovezuje novi prirodni broj«, itd. U štampi nailazimo na zaista neobične primjere: »Lado Leskovar pjevač *je* koji se... U tom značenju svaka istinska umjetnost, svaka velika umjetnost velika *je*: jer on joj je pionir«... .

2. — U indoevropskim jezicima enklitika je težila prema početku rečenice. Naš jezik, koji je sačuvao dosta starine na različitim područjima, a naročito u akcentu, ubraja u svoje osobine i to da je enklitika često vezana za početak rečenice. Drugi jezici odstupili su od tog ritma, od muzičkog slaganja riječi, i prišli logici i jasnoći. Tim putem ide i naš jezik, i mi se nalazimo u vremenu kad usporedo postoji i staro i novo, i ono što je ostalo iz davnine i ono što se kristalizira u nastojanju da izraz bude što jasniji, što pregledniji. Pristajanje uz jedno ili drugo zavisi od mnogo činilaca. Pristajanje uz novo izvire iz shvaćanja da ono olakšava sporazumijevanje, iz svijesti da se stari oblici, koliko god ih mi cijenili i voljeli, moraju žrtvovati funkcionalnosti, iz svijesti da su to pravila nastala u vrijeme koje je bilo sasvim drukčije nego današnje. Da vidimo kako se prema svemu tome odnose naše gramatike. Pogledat ćemo ih nekoliko.

3. — God. 1862. izdao je Adolfo Weber, carski i kraljevski gimnazijalni učitelj, u Beču Skladnju ilirskoga jezika za niže razrede gimnazije. U Odsjeku tretjem, u glavi XXV govori autor o »naravnom poredanju«. Nas zanima tačka 8: »Pokratjena zaimena i pomoćni glagolji *sam*, *ću* stoje n a m a h z a s u b j e k t o m ; ako li su dva subjekta, ili jedan s epitetom ili atributom, metju se u sredinu: Ja smo i g. Simo Milutinović živjeli u Sèrbiji. Cerni je Gjorgje sve znao«. Dakle tu je ozakonjeno da enklitika treba da dođe prema početku rečenice.